Fridrikh I Firsov, Harvey Klehr, John Earl Haynes

Komintern och spanska inbördeskriget

Ur Fridrikh I Firsov, Harvey Klehr, John Earl Haynes, *Secret Cables of the Comintern 1933-1943* (2014)

Denna artikel, som bygger på interna (hemliga) rapporter som utväxlades mellan Moskva och Spanien, visar hur Komintern såg på de politiska partierna, massorganisationerna och ledarna på den republikanska sidan, samt inte minst regeringsfrågan. Vi får också en inblick i de personliga och politiska motsättningar som fanns i de kommunistiska leden. Det framgår t ex att den italiensk-argentinske Komintern-agenten Codovilla, som från början hade en mycket stark ställning som rådgivare åt spanska kommunistpartiet, med tiden av allt fler kom att betraktas som olämplig och till slut avpolletterades, medan italienaren Togliatti*, som officiellt kom till Spanien först i juli 1937 (men som var inbegripen i politiken i Spanien från slutet av 1936), fick en allt viktigare roll.

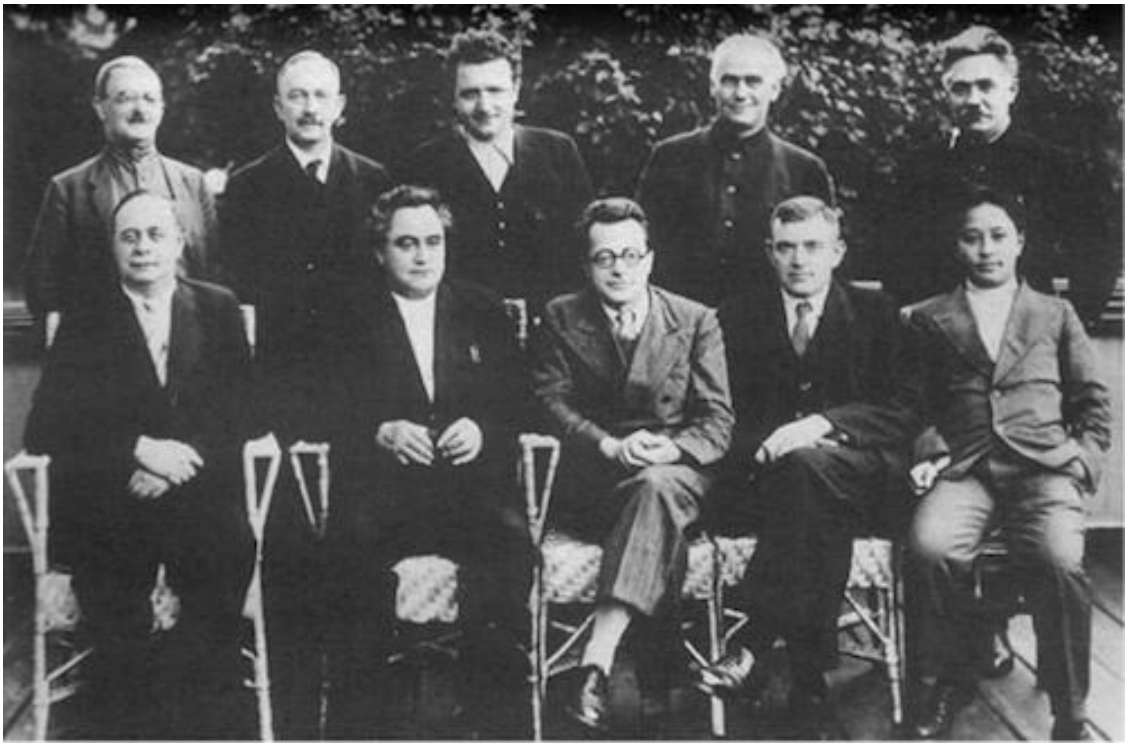

Viktiga Komintern-ledare 1935. Främre raden (från vänster): André Marty, Dimitrov, Togliatti, V. Florin, Wang Ming. Av dessa hade Marty och Togliatti viktiga roller på plats i Spanien.

Av artikeln framgår att relationerna mellan kommunisterna och de övriga riktningarna i den spanska folkfronten (socialister av olika schatteringar, anarkosyndikalisterna, de regionala partierna, icke-kommunistiska militära ledare osv), snabbt började försämras från sommaren 1937, dvs efter Barcelona-händelserna i maj 1937. I dess kölvatten utsattes främst det antistalinistiska partiet POUM för omfattande repression (partiet förbjöds, dess främste ledare Nin försvann och mördades, dess centralkommitté (CK) arresterades och dess milis upplöstes), men även många anarkosyndikalister utsattes för hård förföljelse.** Repressionen

* Palmiro Togliatti (1893-1964) var en av det italienska kommunistpartiets (PCI) grundare. Han spelade en mycket viktig roll som Komintern-agent under spanska inbördeskriget. Efter fascismens fall i Italien 1944 återvände han (från Sovjet) till Italien, och blev medlem i efterkrigsregeringen. Han blev PCI:s generalsekreterare 1947, en post som han innehade till sin död. För en kritisk betraktelse om honom, se Palmiro Togliatti - Stalins lojale tjänare, som även innehåller ett särskilt avsnitt om ”Togliatti under spanska inbördeskriget”. Togliatti är känd som ”eurokommunismens” förgrundsgestalt.

** Nin-affären och förföljelsen av POUM fick allt fler icke-kommunister att ifrågasätta kommunisternas metoder

genomfördes av polis, säkerhetstjänst och militärer som stod under kommunistisk kontroll, vilket också visade att kommunisterna hade skaffat sig en stark ställning inom stora delar av den repressiva apparaten (polis och ”folkarmén”). Detta kunde inte undgå att skrämma icke-kommunisterna, även de mer moderata socialisterna, som hittills i praktiken hade varit ganska överens med kommunisterna när det gällde den förda politiken. Därför blev kommunisterna allt mer isolerade och i stort sett alla övriga strömningar i arbetarrörelsen började samverka för att motverka och tränga tillbaka kommunisternas inflytande.

MF

Få frågor krävde så mycket uppmärksamhet och resurser från Kominterns sida som inbördeskriget i Spanien, vilket bröt ut 1936. Den framväxande konflikten med det fascistiska Tyskland, svårigheterna att förverkliga en folkfront och de politiska och logistiska svårigheterna att övervaka en storskalig militär operation gav upphov till en ständig störtsjö av meddelanden mellan Moskva och Västeuropa.

Den politiska situationen i Spanien var svår. Inte nog med att republiken utkämpade ett inbördeskrig mot en högernationalistisk koalition ledd av general Franco, utan dessutom var folkfronten som stödde republiken djupt splittrad. Dess ledande politiska grupperingar inbegrep det Spanska socialistiska arbetarpartiet (PSOE); Spaniens kommunistiska parti (PCE); Arbetarpartiet för marxistisk enhet (POUM, ett oberoende marxistiskt parti som kommunisterna hatade); Republikanska vänstern (ledd av Manuel Azaña, republikens president); och Republikanska unionen. Galiciska och katalanska nationalister, den socialistiska Arbetarnas allmänna fackförening (UGT) och den anarko-syndikalistiska Nationella arbetarkonfederationen (CNT) stödde också regeringen.

De den spanska situationen var komplicerades av Kominterns skiftande åsikter när det gällde frågan om PCE:s deltagande i folkfrontsregeringen under hösten 1936. Endast en vecka efter inbördeskrigets utbrott skickade Komintern [20 juli] ett kodat meddelande till PCE:s ledning som varnade för att ”vacklan från regeringens sida kan förstöra republikens sak. Därför borde frågan föras fram, om regeringen vacklar trots det massiva stöd som folkfronten visat den, om att skapa en regering till försvar av republiken och det spanska folkets räddning, med deltagande av folkfrontspartierna, inklusive kommunisterna och socialisterna”.[1]

Endast fyra dagar senare [24 juli]anlände emellertid nya instruktioner. Bland de ”brådskande rekommendationerna” fanns varningen att ”i så stor utsträckning som möjligt [undvika] att låta kommunisterna delta direkt i regeringen. Det är lämpligt att inte delta i regeringen, eftersom det på så sätt blir enklare att bevara Folkfrontens enhet. Delta i regeringen endast om det är av behovet påkallat och absolut nödvändigt för att krossa upproret”. Innan han skickade meddelandet frågade Dimitrov ”enträget” Stalin efter hans kommentarer och fick ett godkännande. PCE:s ledare José Diaz svarade att ”vår taktik består i att konsolidera den republikanska regeringen och vi har avvisat socialisternas förslag att bilda en folkfrontsregering … med vårt deltagande”.[2]

---

och dolda agendor. Förutom att många började undra vart detta skulle leda (kommunistisk diktatur?), så undergrävdes moralen på den republikanska sidan av arresteringarna, användningen av tortyr m m.

[1] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 21, utgående 1936 till Spanien, l. 34 motsatt riktning; Ronald Radosh, Mary R. Habeck, and Grigory Nikolaevich Sevostianov, *Spain Betrayed: The Soviet Union in the Spanish Civil War* (New Haven: Yale University Press, 2001), s. 9.

[2] RGASPI, f. 495, op. 184, ink. reg. 15, utgående 1937, speciellt, l. 28, kodad rapport från 20 juli 1936; op. 74, d. 201, l. 2; op. 184, d. 21, inkommande 1936 från Spanien, l. 47, kodad rapport från 26 juli 1936; Dallin and Firsov, eds., *Dimitrov and Stalin, 1934–1943*, s. 46; Adibekov et al., eds., *Politburo TsK RKP(b)-VKP(b) i Komintern*, s. 740. Telegrammet till PCE (från 24 juli 1936) återges i sin helhet i Stalin, Komintern och den

Frågan om kommunistiskt deltagande i regeringen väcktes på nytt i augusti 1936, då socialistledaren Largo Caballero krävde att regeringen under ledning av José Giral, ledare för det republikanska partiet, skulle avgå. Caballero var angelägen om att bilda en socialistisk regering. Díaz och Vittorio (el. Victorio) Codovilla, en argentinsk kommunist med italienskt ursprung och EKKI:s* representant i PCE, skickade ett meddelande till Dimitrov där de sade att Caballero ”insisterade på behovet av vårt deltagande”. De hade ”sagt till honom att vi anser hans inställning är felaktig”. På grund av den ”spända internationella situationen anser vi det nödvändigt att samarbeta med den republikanska regeringen – med denna eller med en annan”. Om Caballero bildade regering föreslog kommunisterna att de endast skulle stödja honom om han tog med representanter från andra vänster- och regionala partier ”och om den nya regeringen gjorde ett tydligt uttalande om att den skulle verka inom ramarna för en demokratisk republik” – det vill säga inte försöka anta en socialistisk dagordning, vilket Caballero ville.[3]

Den framtida sammansättningen av den spanska regeringen diskuterades under ett möte med den sovjetiska politbyrån i Kreml. I sin dagbok skrev Dimitrov att ledningen, med Stalin via telefon, gick med på att försöka omvandla ”Giral-regeringen till en regering för nationellt försvar, under ledning av Giral och med en majoritet republikaner, med deltagande av socialister och två kommunister, liksom representanter för katalanerna och baskerna”. EKKI:s sekretariat skickade sedan sina instruktioner till Díaz: ”Vi rekommenderar att Giral-regeringen omvandlas till en regering för nationellt försvar, fortfarande under ledning av Giral och där majoriteten tillhör republikanerna. Det skulle vara tillrådligt för en sådan regering att förutom Kataloniens och baskernas representant[er] inkludera två socialister till exempel Prieto och Caballero, samt två kommunister”.[4]

Meddelandet skickades till spanska kommunistpartiet i början av september, men EKKI fick snabbt veta att dess order inte kunde genomföras. Díaz, Jacques Duclos (den franske kommunist som skickats till Madrid för att hjälpa den spanska partiledningen) och Codovilla rapporterade att ”trots våra ansträngningar var det inte möjligt att undvika Caballero-regeringen”. De hade behållit Giral i regeringen, som nu bestod av ”fyra republikaner av alla kulörer, tre socialister av varje sort och två kommunister”. De hade tvingats att ta detta beslut för att förhindra ”allvarliga svårigheter” och för att undvika att ”skapa en mycket farlig situation”.[5]

I slutet av februari 1937 gjorde André Marty (skickad till Spanien av Komintern för att organisera de internationella brigaderna) ett kort Moskva-besök. Han träffade Stalin, Vjatjeslav Molotov (medlem av VKP(b):s politbyrå och ordförande i den sovjetiska regeringen), Kliment Vorosjilov (politbyråmedlem och folkkommissarie för SSSR:s [Sovjetunionens] försvar), Lazar Kaganovitj (partimedlem och sekreterare i partiets centralkommitté), Togliatti och Dimitrov den 13 mars. Stalin förespråkade ett samgående mellan det spanska kommunistpartiet och det socialistiska arbetarpartiet till ett parti som, om socialisterna insisterade, inte behövde vara med i Komintern. Med anledning av de ansträngda relationerna mellan Largo Caballero och kommunistpartiet deklarerade Stalin, ”Det finns inget behov av att störta Caballero. (Det finns ingen som är mer passande att tjäna som regeringschef.) Få Caballero att avgå som krigsminister (och utse någon annan till överbefälhavare). Under en eventuell rekonstruktion kan kommunistpartiet kräva större deltagande i

---

spanska revolutionen, s 6-7.

* EKKI = Kominterns exekutivkommitté.

[3] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 40, inkommande 1936 från Paris, l. 66, kodat meddelande från 1 september 1936.

[4] Dimitrov, *Dnevnik*, s. 113; Dimitroff, *Tagebücher*, s. 127; Dimitrov, *The Diary of Georgi Dimitrov*, s. 28. Se även avsnittet om regeringsfrågan i Stalin, Komintern och den spanska revolutionen (s. 8)

[5] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 20, inkommande 1936 från Madrid, l. 20, kodat meddelande från 4 september 1936.

regeringen. Om det beslutas att utländska trupper ska lämna Spanien ska de internationella brigaderna upplösas och lämnas i de bakre leden, som produktionsarbetare och så vidare. Fortsätt rekryteringen".[6]

I enlighet med Stalins instruktioner skickades ett direktiv till Díaz, med råd om hur man skulle hantera den spanska regeringen: "För att ena arbetarklassens styrkor, stärka folkfronten och upprätta de nödvändiga korrekta relationerna med Largo Caballero och hans anhängare, anser vi det vara lämpligt att slå samman kommunist- och socialistpartierna till ett enda parti som skulle heta något i stil med Spaniens förenade socialistiska arbetarparti. Vi rekommenderar att de nödvändiga förfrågningarna görs och att det inleds förhandlingar med Largo Caballero i denna fråga".[7] Samtalen om att slå samman de två partierna fortsatte under en tid, men resulterade aldrig i sammanslagning.

Samtidigt kom nyheter från Spanien om militära nederlag för republikanerna och försämrade relationer mellan Largo Caballero och kommunisterna. Den 23 mars skickade Dimitrov en rapport till Stalin och Vorosjilov från Ivan Stepanov, en av Komintern-representanterna i Spanien, som handlade om svårigheterna i att organisera försvaret mot nationalisterna, fraktionsstriderna i regeringen och dess svagheter. Largo Caballero beskrevs i negativa ordalag och hans konflikt med det spanska kommunistpartiet förklarades främst bero på att "kommunistpartiets inflytande och auktoritet ökar". Men i ett direktiv till Spanien insisterade Dimitrov på "behovet att behålla Spaak [Caballero] som ordförande i regeringen".[8]

EKKI fick inom kort [28/3] en ny rapport från Stepanov, som ännu skarpare betonade att Largo Caballero borde avlägsnas som krigsminister och till och med som premiärminister. "De nuvarande svårigheterna är ett resultat av regeringens avsaknad en fast politik och av en krigsminister som enbart bryr sig om militära frågor", konstaterade rapporten. "Folk vid fronten riktar direkta anklagelser mot krigsministern och gör en negativ politisk bedömning av honom. Från alla håll ställs krav på att snabbt få stopp på det sabotage, den oförmåga och de byråkratiska nycker som dominerar krigsministeriet". Rapporten tar upp kommunistpartiets växande inflytande inom armén och betonar att militärapparaten vid fronten befann sig i kommunistpartiets händer eller under dess avgörande inflytande, och säger att partiets ledning alltmer kommer fram till slutsatsen att Caballero och hans grupp, trots alla omständigheter som arbetade för en seger, skulle leda republiken till nederlag. "Partiet inväntar ert råd i dessa frågor. Situationen är komplex, mycket komplex, och er åsikt kommer att vara utomordentligt värdefull".[9]

När Dimitrov den 14 [el. 15] april vidarebefordrade denna rapport till Vorosjilov (och Stalin), noterade han att den uttryckte de rådande stämningarna, åsikterna och ståndpunkterna i PCE:s politbyrå. Rapporten upprepar att EKKI:s sekretariat hade rekommenderat PCE:s centralkommitté att på alla sätt verka för att uppnå livskraft och auktoritet för den republikanska regeringen, skilja regeringschefen från posten som krigsminister och överbefälhavare och överlämna den senare till en annan pålitlig individ, samtidigt som man inte bröt med Largo Caballero eller förde en politik för att eliminera honom. På detta sätt visas att Stalins instruktioner att behålla Largo Caballero som ledare för regeringen hade överförts till de på plats i Spanien. Samtidigt antyddes att det knappast skulle vara möjligt att uppfylla Stalins

---

[6] Dimitrov, *Dnevnik*, p. 125; Dimitroff, *Tagebücher*, s, 153–154; Dimitrov, *The Diary of Georgi Dimitrov*, s. 58.
[7] RGASPI, f. 495, op. 184, inc. reg. 15, utgående 1937, special, l. 77, kodat meddelande från 14 mars 1937.
[8] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 4, utgående 1937 till Spanien, special, l. 2, kodat meddelande från 11 april 1937, ms.; op. 74, d. 201, l. 15; Dallin and Firsov, eds., *Dimitrov and Stalin, 1934–1943*, s, 51, 55; RGASPI, f. 495, op. 74, d. 204, l. 27. Rapporten från 23 mars ingår i samlingen Sovjetunionen, Komintern och Spanien våren 1937.
[9] RGASPI, f. 495, op. 10a, d. 223, ll. 3–4, 17. Hela rapporten, daterad 28 mars 1937, ingår i Sovjetunionen, Komintern och Spanien våren 1937.

önskningar genom att hänvisa till faran av ”ytterligare försämringar i relationen mellan Caballero och kommunistpartiet” och genom att begära fler ”råd” från Stalin.[10]

Tre dagar senare vidarebefordrade Dimitrov till Stalin det beslut som PCE:s politbyrå antagit den 27 mars. Han uppmärksammade återigen Stalin på den utbredda kampanjen mot kommunistpartiet bland element ur folkfrontskoalitionen. ”Denna kampanj och många andra saker pekar på det faktum att Caballero och hans krets, tillsammans med majoriteten av de anarkistiska ledarna, genomför en politik som ställer UGT [socialistiska fackföreningsfederationen] och CNT [anarko-syndikalistiska fackföreningsfederationen] mot kommunistpartiet, arbetar för att underminera folkfronten och skapa en Caballero-regering baserad på fackföreningarna och oberoende av kommunistpartiet”:[11] Brevet avslutades med en begäran om råd till partiet och Komintern. I maj [efter Barcelonahändelserna][*] avgick Largo Caballero i den politiska kris som följde på strider bland olika republikanska miliser och republikanska regeringsstyrkor. Den nya regeringen leddes av socialisten Juan Negrín som tidigare varit finansminister och stod närmare kommunisterna än Caballero.

Ett tecken på den vikt som Komintern lade vid Spanien och dess oro över den känsliga politiska situationen var att man skickade Palmiro Togliatti till krigszonen för att övervaka dess operationer. Vid sidan av Dimitrov var Togliatti den mest inflytelserika icke-ryssen i Kommunistiska internationalens ledning. Samtidigt som han arbetade inom den stalinistiska ortodoxin, tillhörde han dess mest politiskt realistiska och skarpsinnigaste figurer. Som en av det italienska kommunistpartiets grundare blev han dess ordförande 1927 och förblev dess dominanta figur tills sin död 1964. Medan han befann sig i exil valdes han 1935 in i EKKI och utsågs till vice generalsekreterare i Komintern. Från sommaren 1937 bar de kodade rapporter som skickades till och från ”Ercoli” (hans pseudonym) noteringen ”i speciell kod”.

Idén att skicka Togliatti till Spanien uppstod först i november 1936. Dimitrov, som var på semester i Kislovodsk, fick ett telegram från Togliatti, Moskvin och Manuilskij i Moskva. ”Situationen i Madrid har försämrats på grund av försöken att upplösa Durruttikolonnen [anarko-syndikalistisk milisenhet] och de olika gruppernas käbbel. Efter diskussion föreslår vi att er vice omedelbart skickas dit, tillsammans med Maurice [Thorez] eller Duclos, för att vidta brådskande åtgärder på plats”.[12] Men Dimitrov ansåg att detta var oklokt. Han svarade: ”Under rådande omständigheter kommer en resa dit av min vice inte vara till stor nytta och risken att förlora honom är mycket stor. Jag går med på att han reser till Paris och kontaktar vårt folk i Spanien och att han tillsammans med Maurice och Duclos diskuterar och genomföra alla möjliga nödvändiga åtgärder. Han själv borde emellertid inte åka”.[13]

Allteftersom den inre situationen i Spanien blev allt mer spänd och Kominterns inblandning allt mer omfattande kom frågan om Togliattis resa till Spanien upp på nytt nästa sommar. I juni 1937 gjordes förberedelser för att en Komintern-delegation skulle träffa representanter från den Socialistiska arbetarinternationalen (den socialdemokratiska rivalen till Kommunistiska internationalen) för att bistå det republikanska Spanien. Dimitrov informerade Stalin den 13 juni om att EKKI:s sekretariat planerade att ”brådskande skicka kamrat Ercoli [Togliatti] till Paris för att personligen instruera och bistå delegationen” och bad om ”instruktioner”. En resa med ett politiskt uppdrag utanför Sovjetunionen av någon av Togliattis rang krävde Stalins godkännande. Togliattis resa från Paris till Valencia, som vid den tidpunkten var säte

---

[10] RGASPI, f. 495, op. 74, d. 201, l. 24.
[11] RGASPI, f. 495, op. 74, d. 201, l. 23.
[*] Om dessa viktiga händelser, se t ex George Orwells ögonvittnesskildring i Hyllning till Katalonien och/eller Majdagarna i Barcelona av Pierre Broué.
[12] RGASPI, f. 495, op. 74, d. 201, l. 23.
[13] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 47a, inkommande 1936 från Kislovodsk, l. 13, kodat meddelande från 18 november 1936, ms.

för både den spanska regeringens och det spanska kommunistpartiets centralkommitté, fick i augusti även Stalins tillåtelse.[14]

I början av augusti skickade Dimitrov ett kodat telegram till Bohumir Šmeral, en Kominternstabsmedlem som arbetade för EKKI:s sekretariat i Paris: ”Om den italienske vännen ännu inte avrest till Valencia borde han göra det omedelbart. Han måste stanna där under en lång tid fram tills vi kallar på honom”.[15] Dagen därpå skickade Dimitrov ett meddelande till José Díaz (ledare för det spanska partiet) och två andra kominternrepresentanter, Vittorio Codovilla, som hade arbetat i Spanien under pseudonymen Luis Medina sedan 1932, samt Ivan Stepanov: ”Säg till vår italienska vän att han måste stanna hos er och hjälpa er politiskt under en längre tid, tills vi kallar honom tillbaka hit. Vi vill också att han ägnar Blasco-förlaget * speciell uppmärksamhet. Han bör hålla oss regelbundet informerade”. Andra ledande figurer och anställda hos Komintern som befann sig i landet hade egna specifika funktioner, som exempelvis André Marty, de internationella brigadens övervakare. Togliatti tog över ledningen för den kominterndelegation som hade med det spanska kommunistpartiets centralkommitté att göra men, som meddelandet visar, ville Dimitrov också att han skulle bedöma situationen vid den internationella brigadens högkvarter och bas i Albacete (Blasco-förlaget).[16]

Togliatti bedömer situationen

Efter att ha anlänt inofficiellt till Spanien – i själva verket i hemlighet – befann sig Togliatti i en svår situation. Han rapporterade: ”Trots alla försiktighetsåtgärder och trots rekommendationerna till kamraterna att inte tala om min närvaro är det känt att jag är här. Det som är känt inom kommunistpartiet är känt för ledare i de socialistpartier som finns i Spanien (Pietro Nenni hade redan nämn detta) och även för regeringen. Det har skapats en situation som enligt min åsikt är politiskt felaktig och farlig. … Frågan uppstår oundvikligen rörande orsakerna till att en av Kominterns ledare befinner sig illegalt i Spanien och detta har lett till alla sorters insinuationer, rykten, kampanjer osv.”.[17]

Denna del av rapporten bevarades i Kominterns arkiv i handskriven form och inkluderades inte i texten till Togliattis rapport som Dimitrov skickade till Stalin. Tydligen var frågan om Togliattis status knuten till de relevanta instruktionerna från Stalin, som inte ansåg att officiell legalisering av hans status var tillrådlig. Detta förklarar varför rapportens maskinskrivna text inte inkluderade avsnittet som handlade om hans oklara situation efter han anlänt till Spanien. Dimitrov informerade honom om behovet av att stanna lång tid i Spanien, och ansåg det inte tillrådligt att officiellt uppge hans ansvarsområden, vilket gjordes när det gällde andra ”politiska rådgivare” från Komintern.[18]

Togliattis rapport fortsatte att säga att situationen i landet var mycket svår och att den inre konflikten inom det republikanska lägret hade accelererat. Caballero hade blivit premiärminister i september 1936, men hade i maj 1937 ersatts med Juan Negrín. Delar av socialist-

---

[14] RGASPI, f. 495, op. 73, d. 48, l. 73. Socialistiska arbetarinternationalen, ibland kallad Andra internationalen, var en lös federation av icke-kommunistiska vänsterpartier såsom det brittiska labour-partiet, det tyska socialdemokratiska partiet (i exil), de italienska och franska socialistpartierna och de socialdemokratiska partierna i Skandinavien.

[15] RGASPI, f. 495, op. 184, inc. reg. 15, utgående 1937 till Paris, special, l. 80, ms.

[*] Syftar på internationella brigaden högkvarter.

[16] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 4, utgående 1937 till Spanien, special, l. 39, kodat meddelande från 8 augusti 1937, ms., handskrift av Dimitrov.

[17] RGASPI, f. 495, op. 10a, d. 219, ll. 62, 63. Rapporten från 30 augusti 1937 publicerades (dock inte i sin helhet) i Palmiro Togliatti, *Opere: A cura di Franco Andreucci e Paolo Spriano*, vol. 4, del 1, 1935–1944 (Rome: Riuniti, 1979), s. 258–272 – svensk översättning: Palmiro Togliatti: Skrifter om kriget i Spanien: Rapport den 30 augusti 1937. [OBS den här återgivna handskrivna anmärkningen ingår ej].

[18] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 6, utgående 1936 till Paris, special, l. 86, kodat meddelande från 30 december 1936.

partiet liksom CNT var djupt misstänksamma mot kommunisternas ökande inflytande. Togliatti varnade för att ”alltför energiska påtryckningar från vårt partis sida för att få regeringen att ändra sin inställning och kräva att den vidtar nödvändiga åtgärder kan endast leda till splittring både inom dagens regering och i folkfronten, vilket kommer att ge upphov till ett antal komplikationer och öka svårigheterna”. Uppfattningen i det spanska kommunistpartiet att man borde ”öppet kämpa för hegemoni i regeringen och i landet som helhet” förvärrade faran och återspeglade ”en hel del oordning och improvisation”. En del av ansvaret för denna icke önskvärda situation tillskrev han Kominterns representanter, särskilt Codovilla. Togliatti rekommenderade att EKKI skulle kräva ”att han [Codovilla] överlåter det operativa arbetet åt de spanska kamraterna, och att han upphör vara en person utan vilken ingen gör något eller vet vad den ska göra”.[19]

Codovilla hade återvänt till Moskva för konsultationer, tillsammans med Pedro Checa från det spanska kommunistpartiet. Togliatti och Stepanov bad EKKI att inte låta honom återvända. De noterade att det spanska partiet försökte ”samla socialister och alla grupper i folkfronten och arbetarklassen, speciellt socialisterna, mot Caballero och hans klick, samt trotskisterna”. Detta krävde att man lyckades övertyga lokala enheter och partipressen om ”att sekteristiska fel skulle korrigeras och att en politisk linje som passar folkfronten skulle följas. Vi använder oss av Luis [Codovillas] frånvaro för att övertyga och hjälpa partiets ledning att radikalt förändra metoderna och det politiska och dagliga arbetet”.[20]

Togliatti och Stepanov tog vara på varje tillfälle att upprepa att Codovillas återkomst inte var önskvärt. Vad gällde diskussionen i PCE:s politbyrå om förberedelserna för en kommande politisk kampanj för att bredda folkfronten och samtidigt isolera sådana fiender som trotskisterna (kommunisterna ansåg att POUM var trotskistisk) bad de Dimitrov ”att göra allt för att Checa skulle återvända med era instruktioner innan centralkommitténs möte. Vad gällde Tomas [Codovilla] är det vår gemensamma åsikt att han borde återvända endast om hans närvaro skulle anses vara absolut nödvändig för oss. Vi anser det bästa för Ouevre’s [kommunistpartiets] centrum skulle vara att under en tidsperiod arbeta utan honom”.[21]

Togliatti var till och med ännu mer bestämd i sin rapport den 15 september. Han insisterade på att Kominterns representanter ”slutar betrakta sig själva som partiets ’bossar’, att de slutar anse att de spanska kamraterna är helt oförmögna att göra något och att de vill ta deras plats under förevändningen att de gör saker ”snabbare” eller ”bättre” osv. Denna kritik gäller framför allt L[uis]. Om han inte kan ändra sina arbetsmetoder vore det bättre om han inte återvände. Varje dag övertygas jag allt mer att detta är rätt. … Han närvaro är skadlig för partiet”.[22] EKKI:s sekretariat var ovilligt att dra tillbaka Codovilla och beslöt i stället att tilldela honom ett annat uppdrag. Det antog den 3 oktober ett dekret där de utsåg honom att organisera ”rekryteringen av frivilliga och en internationell kampanj till stöd för den spanska republiken” utan att lägga sig i partiets operativa ledning.[23]

Efter att ha lyckats avsevärt begränsa Codovillas befogenheter, försökte Togliatti också göra sig av med Marty. Ett kodat meddelande från Togliatti, Stepanov och Díaz till Manuilskij konstaterade, ”Alla är överens om att Andrés återkomst till Blasco-förlaget [internationella brigadens bas i Albacete] inte bara skulle misslyckas med att förbättra situationen, utan skulle förvärra många saker, medföra objektiva svårigheter såsom försämrade relationerna mellan

---

[19] RGASPI, f. 495, op. 10a, d. 219, ll. 50–51, 54, 58–59. [Detta återfinns i slutet av rapporten från 30 augusti]
[20] RGASPI, f. 495, op. 74, d. 201, l. 26, kodat meddelande från 4 september 1937.
[21] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 5, inkommande 1937 från Spanien, special, l. 96, skickat 10 september 1937, emottaget 10 september, avkodat 10 september, ms.
[22] RGASPI, f. 495, op. 74, d. 212, ll. 56b, 56g. Rapporten publicerades i Togliatti, *Opere*, vol. 4, part 1, 1935–1944, s, 273–279 – sv. övers. ”Till kamraterna D. och M” i Skrifter om kriget i Spanien. Dimitrov skickade Ercolis rapport till Stalin den 13 oktober 1937; RGASPI, f. 495, s. 74, d. 201, l. 36.
[23] RGASPI, f. 495, op. 18, d. 1226, l. 1.

partiet och regeringen”. Det kom inget svar på detta förslag. Marty hade Stalins stöd; utan hans direkta bemyndigande skulle ingen i EKKI:s ledning ha vågat avsätta Marty från hans post.[24]

Sökande efter en lösning

Omfattningen av Sovjets inblandning i Spaniens inre angelägenheter illustreras starkt av en rad telegram som gällde val till ett spanskt parlament. Den 16 september 1937 skrev Dimitrov till Stalin och bifogade ett ”dokument rörande partiets viktigaste uppgifter; som utarbetats tillsammans med de spanska kamraterna efter diskussion med Dig”. Fyra dagar senare deklarerade EKKI:s presidium att behovet att hålla val i Spanien tillhörde ”det spanska kommunistpartiets viktigaste uppgifter”. Kommunister och socialister måste komma överens om behovet av val, det sätt på vilket det skulle hållas, liksom valprogrammets huvudpunkter. Ännu mer osannolikt var att alla antifascistiska partier och organisationer borde komma överens om ett enda enat program och en lista med kandidater.[25]

I Moskva för konsultationer, lade Pedro Checa och Vittorio Codovilla fram ett dokument för EKKI som varnade för att ”med tanke på dagens situation i Spanien anses det inte möjligt att hålla val då den mest aktiva delen av befolkningen befinner sig vid fronten”. Togliatti uttryckte en liknande åsikt i sin rapport från 30 augusti 1937: ”Parlamentet representerar redan knappt någon i dagens Spanien och å andra sidan är det nu i denna situation meningslöst att tänka på att välja om det”. Dimitrov skickade båda invändningarna till Stalin, men varken det spanska kommunistpartiets eller Komintern-representanternas synpunkter kunde ändra den sovjetiska inställningen. EKKI:s dekret innehöll också instruktioner om den republikanska regeringens sammansättning, speciellt behovet av ”att ersätta justitieminister Irujo, som har kontakter med fascistiska element och är ett ombud för konservativa brittiska kretsar”.[Irujo var misstänksam mot kommunisterna och hade ingen förståelse för deras förföljelse av POUM.] [26]

Den 12 oktober informerade Togliatti Moskva om att Checa och två andra spanska kommunister, Dolores Ibárruri och Jesús Hernández, hade träffat premiärminister Negrín två gånger, vilken ”inte förkastar tanken på ett val. Han tror det är möjligt att börja med att förnya det katalanska parlamentet och genomföra en mer intensiv studie av möjligheten att genomföra allmänna val”. Negrín ”går också med på att göra sig av med Irujo, men vill vänta tills alla medlemmar av den gamla baskiska regeringen återvänt” till Spanien. Samtidigt som han inte var emot att CNT:s deltagande i regeringen, vill han att ”de skulle ge garantier och seriösa bevis på lojalitet”. Dimitrov vidarebefordrade detta meddelande till Stalin.[27]

I början av 1938 stod republiken på randen till katastrof. Togliatti rapporterade om en intensifierad kamp inom regeringen mellan å ena sidan Negrin, och å andra sidan president Manuel Azaña, som blev allt mer pessimistisk om möjligheten till seger och krigsminister Indalecio Prieto som ville begränsa de kommunistiska politiska kommissariernas inflytande i armén. Han varnade för att situationen ”för närvarande är mycket farlig”.[28]

---

[24] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 5, inkommande 1937 från Spanien, special, l. 132, kodat meddelande från 9 november 1937; Dimitrov, *Dnevnik*, s. 125; Dimitroff, *Tagebücher*, s. 154; Dimitrov, *The Diary of Georgi Dimitrov*, s. 59.

[25] RGASPI, f. 495, op. 74, d. 201, l. 33; Dallin and Firsov, eds., *Dimitrov and Stalin, 1934–1943*, s. 62–64.

[26] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 3, inkommande 1938 från Spanien, special, l. 18, skickat 21 februari 1938, emottaget 23 februari, avkodat 23 februari. Termen “rint” förstods inte ens av kryptografen; möjligen syftade det på anarko-syndikalisterna, vars mäktiga fackförening, CNT, stödde republiken men avstod från direkt deltagande i regeringen. Refereras i Togliattis efterföljande kodade korrespondens.

[27] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 5, inkommande 1937 från Spanien, special, ll. 120–121, skickat 12 oktober 1937, emottaget 12 oktober, avkodat 12 oktober, ms.; op. 74, d. 201, l. 35, brev från 13 oktober 1937.

[28] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 3, inkommande 1938 från Spanien, special, l. 12, kodat meddelande från 17 februari 1938.

Ett andra kodat meddelande från Togliatti beskrev den ökande pessimismen hos ledande republikanska figurer:

> Situationen blir alltmer kritisk: Corona [Azaña] har förklarat för våra ministrar att han inte ser möjligheten till seger, att det utdragna kriget betyder att vi går mot en katastrof och att det nu är dags att söka en utväg … Han yrkar på att ministerrådet ska ta upp det allmänna problemet med krigets framtidsutsikter. Blanche [Negrín] säger att om Corona reser frågan om kapitulation kommer det att bli en kris i tryckeriet [regeringen]. Blanche säger att han håller med oss i alla frågor, men insisterar på att våra ministrar inte ska förvärra relationerna med Brouckère [Prieto], som förklarar att även han anser att en militär seger inom den närmaste framtiden är omöjlig såvida han inte snabbt får tillgång till flygplan och vapen. … Den socialistiska ledningen är demoraliserad. Trots påtryckningar tvekar [Blanche] att gå med på vårt förslag om gemensamt arbete, mobilisering av folkfronten, fackföreningarna och massorna, för att hjälpa regeringen att snabbt skapa nya reserver, höja produktionen av taggtråd, politiskt arbete vid fronten och i de bakre leden: … Administrationens [kommunistpartiet] ståndpunkt är följande: utan att få sin kampanj att framstå som om den står i opposition mot regeringen, uppmana den att vidta de åtgärder som situationen kräver, göra allt som är möjligt för att få med socialisterna och folkfronten i denna kampanj, begära att rint [CNT?] tas med i folkfronten, inte försvåra situationen i regeringen och handla i samförstånd med Blanche.[29]

De oroande nyheterna från Spanien fick Stalin att kalla Dimitrov och Manuilskij till ett möte med honom och Molotov den 17 februari. Stalin hade dragit slutsatsen: ”De spanska kommunisterna borde lämna regeringen. De har två underordnade poster. Om de lämnar regeringen kommer sönderfallet av Francos front intensifieras och den spanska republikens internationella ställning kommer att underlättas något. Deras utträde bör inte vara demonstrativt, inte heller som ett resultat av regeringens missnöje, utan syfta till att underlätta för regeringen att lösa sina uppgifter. Skälen bör vara att eftersom syndikalisterna inte deltar anser kommunisterna det vara olämpligt att sitta med i regeringen. … Stöd regeringen men delta inte i regeringen – detta borde vara vår inställning i detta skede”.[30]

Hösten 1936 hade kommunisterna gått med i regeringen på Moskvas order och nu instruerades de att lämna den på de tvivelaktiga grunderna att detta på något sätt skulle främja fortsatt ”sönderfall” av Francos nationalister. (Faktum är att nationalisterna fick ökat stöd då de deras seger verkade mer trolig.) Stalins instruktioner överbringades till det spanska kommunistpartiets delegater i form av ett direktiv från Komintern, och därpå åkte delegaterna hem.

Stalins förslag föll emellertid inte i god jord hos det spanska kommunistpartiet, som fruktade att om man drog sig ur regeringen skulle detta kraftig försvaga dess inflytande och uppmuntra element i den republikanska regeringen att försöka försonas med Franco. Togliatti telegraferade att PCE hade föreslagit Negrín ”en konkret plan för att ställa hela landet på krigsfot” med honom (Negrín) som krigsminister. Den 15 mars skrev Togliatti att partiet hade arbetat på att komma fram till en överenskommelse med socialisterna, deras fackliga allierade, och de anarkistiska fackföreningarna om åtgärder för att stödja folkfronten.[31]

Det spanska kommunistpartiets förslag skickades mer detaljerat i ett annat meddelande från Togliatti som Dimitrov vidarebefordrade till Stalin i dess avkodade form. Meddelandet förklarade att ”situationen är ytterst spänd”, men folkfrontens initiativ som förespråkade fortsatt kamp hade fått ”stöd av våg av folklig entusiasm”. Även om det anarko-syndikalistiska CNT hade intagit en resonabel inställning kunde ”anarkistiska provokatörselement” fortfarande

---

[29] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 3, inkommande 1938 från Spanien, special, l. 18, skickat 21 februari 1938, emottaget 23 februari, avkodat 23 februari. Termen “rint” förstods inte ens av kryptografen; möjligen syftade det på anarko-syndikalisterna, vars mäktiga fackförening, CNT, stödde republiken men avstod från direkt deltagande i regeringen. Refereras i Togliattis följande kodade korrespondens.

[30] Dimitrov, *Dnevnik*, s. 132; Dimitroff, *Tagebücher*, s, 168–169; Dimitrov, *The Diary of Georgi Dimitrov*, s. 73.

[31] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 3, inkommande 1938 från Spanien, special, l. 27, skickat 14 mars 1938, emottaget 15 mars, avkodat 15 mars, ms.; ibid., l. 28, ms.

ställa till problem och ett militärt nederlag i Aragonien hade ”framprovocerats av trotskistiska skurkars sabotage”. Kommunisternas mål inkluderade att ”med alla tänkbara medel kämpa mot kompromisser” och utöva påtryckningar mot Negríns regering ”för att genomföra en energisk krigspolitik” med honom som krigsminister och ”med en kommunistisk general-kommissarie för armén”. Som en sista utväg stödde partiet bildandet av en ny regering med ”representanter från kommunistpartiet och fackföreningarna av alla kulörer”. Togliatti bad Moskva att ”informera omgående om ni accepterar denna linje” som han själv stödde.[32]

Något som lämnades osagt, men helt klart antyddes, var att denna politik helt avvek från Stalins senaste instruktioner. Istället för att helt avsäga sig en direkt deltagande i regeringen föreslog de spanska kommunisterna en militariserad nationell samlingsregering med Negrín i spetsen, men där kommunister hade nyckelposter i verkställande militära organ. Om detta initiativ misslyckades hoppades de kunna bilda en ny regering dominerad av kommunisterna. När Dimitrov vidarebefordrade Togliattis meddelande till Stalin nämnde han i förbigående det tillrådliga i att förändra Kominterns senaste direktiv: ”Eftersom kommunisternas utträde ur regeringen i dagens situation skulle kunna tolkas av massorna som flykt från svårigheterna i kampen och eftersom de borgerliga republikanerna lutar åt kapitulation ber vi om ditt råd och instruktioner rörande Ercolis [Togliattis] telegram”. Han fick emellertid inga nya instruktioner från Stalin.[33]

Stalins direktiv fortsatte fortfarande att ifrågasattas av det spanska kommunistpartiets ledning. Togliatti frågade om kommunisterna skulle lämna regeringen ”enbart i rådande läge” eller om direktivet innebar ett blankt nej till att delta i regeringen. Trots det spanska partiets segdragning rapporterade han senare att ”era råd och direktiv har diskuterats och accepterats av administrationen [spanska partiets CK]”.[34]

Ett kommunistiskt mål uppnåddes sent i mars när krigsminister Indalecio Prieto, en av kommunisternas kritiker, befriades från sina plikter. En av de två kommunistiska ministrarna lämnade också regeringen. I slutet av april skrev Togliatti en längre redogörelse för regeringskrisen och förklarade återigen bort varför de spanska kommunisterna inte genomfört Stalins instruktioner fullt ut: ”Ert taktiska råd, även om det inte har tillämpats, eftersom den nuvarande situationen inte tillåter det, fick kamraterna att inse – bättre än något annat resonemang, försiktighetsråd osv. – att om de inte eliminerade de felaktiga tendenser som jag har talat med er om, riskerade de att förlora den rätta politiska inriktningen. Era råd bidrog i praktiken på ett avgörande sätt till att ge oss fria händer i manövern för en snabb lösning av ministerkrisen.”.[35]

Desperata åtgärder övervägs

Allteftersom den militära och politiska situationen i den spanska republiken blev alltmer desperat under 1938 upprepade Togliatti envist behovet ”av att ge allt mer omfattande och effektiv hjälp till det republikanska Spanien. Denna hjälp är nödvändig för att öka arméns stridsförmåga och då speciellt att stärka och förbättra befälet”. Han rapporterade om Negríns avsikter att införa krigslagar. Dimitrov gav stöd till denna tanke när han vidarebefordrade telegrammet till Stalin: ”När det gäller att eventuellt utfärda krigslagar anser vi att våra vänner inte bör gå emot [det] på villkor att den nödvändiga friheten för politiskt arbete och agitation säkerställs, för att intensifiera kampen mot fascismen och dess ombud i det republikanska

[32] RGASPI, f. 495, op. 74, d. 216, ll. 3–4, kodad meddelande skickat 14 mars 1938, emottaget 15 mars, avkodat 15 mars, ms.; ibid., l. 28, ms.
[33] RGASPI, f. 495, op. 74, d. 216, l. 2, brev från 19 mars 1938.
[34] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 3, inkommande 1938 från Spanien, special, kodat meddelande från 23 mars 1938, ms.; d. 39, inkommande 1938 från Spanien, special, skickat 30 mars 1938, emottaget 31 mars, avkodat 31 mars.
[35] Rapporten publicerades i Togliatti, *Opere*, vol. 4, del 1, 1935–1944, s, 309–324 [svensk övers.: Palmiro Togliatti: Skrifter om kriget i Spanien: Rapport den 21-22 april 1938]. Dimitrov skickade Ercolis rapport till Stalin den 11 maj 1938 (RGASPI, f. 495, op. 74, d. 216, l. 5); RGASPI, f. 495, op. 74, d. 212, l. 69.

Spanien. Vi ber om ditt råd". Det finns inga dokument med Stalins svar och krigslagar infördes först den 18 januari 1939.[36]

Förhållandena i de krympande spanska regioner som kontrollerades av republikanska styrkor fortsatte att försämras och den 22 juli 1938 skrev Togliatti att svår matbrist höll på att utvecklas. Det fanns behov av "att avsevärt öka matleveranserna" och uppmanade EKKI:s sekretariat att skicka direktiv till kommunistiska partier när det gällde organiseringen av matleveranser till republiken.[37]

Den 28 augusti skickade Dimitrov och Manuilskij ett memorandum till Stalin och Molotov där de begärde att SSSR:s regering skulle skicka livsmedelshjälp med gynnsamma kreditvillkor till den spanska republiken. Samma dag beslöt EKKI:s sekretariat om praktiska mål för att förse den spanska befolkningen med livsviktiga livsmedel. Alla medlemmar i de kommunistpartierna skulle ge speciella bidrag, och månatliga bidrag skulle betalas av de fackliga organisationerna; ett internationellt lån skulle utfärdas och det inleddes en kampanj för att förse den spanska regeringen med livsmedel på kredit från regeringarna i Frankrike, Storbritannien, Nordamerika, de socialdemokratiska regeringarna i de skandinaviska länderna och andra.[38]

Allteftersom republikens militära och ekonomiska omständigheter försvagades så försämrades även dess diplomatiska situation. Den en gång så välvilligt inställda franska regeringen inledde i tysthet förhandlingar med Franco, samtidigt som de republikanska styrkorna retirerade från Katalonien. Togliatti rapporterade att som reaktion på detta initiativ "finns det ett behov av en stor framstöt för att stärka den politiska kampanjen till förmån för Spanien". Som svar beordrade EKKI:s sekretariat de kommunistiska partierna att mobilisera den allmänna opinionen, frontgrupper och välvilligt inställda figurer för att "förhindra att det begås illdåd".[39]

Trots den försämrade militära och politiska situationen i Spanien ägnade Togliatti stor uppmärksamhet åt att översätta och publicera Stalins *SUKP(b):s historia Kort kurs* på spanska. Togliatti föreslog EKKI:s sekretariat att denna bok skulle nyöversättas till spanska "på hans ansvar och under hans direkta kontroll", skickade texten för att sättas och skrev att boken skulle publiceras i 25 000 exemplar.[40]

Samtidigt informerade Togliatti EKKI om att det pågick förberedelser för att ställa ledarna för POUM inför rätta. Medan POUM hade stött folkfronten hade de ofta drabbat samman med kommunisterna och deras allierade i den republikanska regeringen och i maj 1937 hade regeringsstyrkor, efter påtryckningar från kommunisterna, slagit till mot POUM och gripit dess ledning och mördat Andrés Nin, deras frontfigur.* Togliatti skickade ett exemplar av åtalet mot POUM-ledningen till Moskva och uppmanade att det skulle publiceras "i alla större språk"; han insisterade på att antifascistiska organisationer i olika länder borde skicka brev till

---

[36] RGASPI, f. 495, op. 74, d. 216, l. 14; telegram från 15 juni 1938; op. 184, d. 3, inkommande 1938 från Spanien, special, ll. 82–81, skickat 21 juni 1938, emottaget 22 juni, avkodat 22 juni; op. 74, d. 216, l. 21, brev från 22 juni 1938; Dallin and Firsov, eds., *Dimitrov and Stalin, 1934–1943*, s, 73, 75.
[37] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 3, inkommande 1938 från Spanien, special, l. 92, skickat 22 juli 1938, emottaget 23 juli, avkodat 23 juli; ibid., inkommande 1938 från Spanien, special, l. 97.
[38] RGASPI, f. 495, op. 74, d. 216, ll. 25–28; op. 18, d. 1252, ll. 16–18; Dallin and Firsov, eds., *Dimitrov and Stalin, 1934–1943*, s, 77–78; Pozjarskaja, ed., *Komintern i grazjdanskaja vojna v Ispany*, s, 396–399.
[39] Hugh Thomas, *Spanska inbördeskriget* (Stockholm, Rabén & Sjögren, 1978), s. 701; RGASPI, f. 495, op. 184, d. 3, inkommande 1938 från Spanien, special, ll. 144–143, emottaget 19 november 1938, avkodat 19 november; d. 11, utgående 1938 till New York, l. 47, kodat meddelande från 20 November 1938, ms.; d. 1, utgående 1938 till Frankrike, l. 203, kodat meddelande från 20 november 1938.; ibid., utgående 1938 till Frankrike, ll. 203, 204, kodat meddelande från 20 november 1938.
[40] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 3, inkommande 1938 från Spanien, special, l. 135, kodat meddelande från 29 oktober 1938; ibid., l. 149, skickat 24 november 1938, emottaget 26 november, avkodat 26 november.
* Om detta, se Mordet på Andreu Nin – hur gick det till? av Martin Fahlgren.

den spanska domstolen med ”krav på obeveklig rättvisa och avslöjandet av trotskister i alla länder”. Trots Kominterns och dess representanters ansträngningar avvisade den spanska domstolen anklagelserna om förräderi och spionage mot POUM, även om fem av dess ledare dämdes till fängelsestraff av olika längd. Senare tvingades Togliatti att bekräfta ”det skandalösa resultatet av rättegången mot POUM, som avslutades utan några märkbara domar”.[41]

Slutet kommer

Samtidigt som republikanska trupper i januari 1939 förlorade kontrollen över Barcelona fortsatte Komintern att kräva motstånd och framföra allt ohållbarare och mer orealistiska förslag om hur man skulle kunna undvika nederlag. Ett meddelande till Maurice Thorez uppmanade honom att delge Togliatti ”våra order att av all kraft hålla ut i territoriet [Katalonien]”. Ytterligare ett telegram till Thorez förklarade att ”hela folket” måste ”delta i kampen”, nya rekryter måste tas in i armén, ”människor som förlorat modet måste ersättas”, kommunisterna måste öka sitt inflytande i regeringen och ”de som vill kapitulera” tvingas bort.[42]

Den 28 januari rapporterade Togliatti att ”ställd inför en allmän demoralisering som är en hotande katastrof har vi beslutat att det [spanska kommunistiska] partiet genom sitt eget folk ska ta direkt kontroll över organiseringen av den sista linjen och de sista försöken till motstånd genom drakoniska, fasta och stränga åtgärder och disciplin”. Han var säker på att premiärminister Negrín skulle samtycka. Dimitrov telegraferade sitt godkännande av planen att stärka ”kommunisternas ledande roll”.[43]

I och med Barcelonas fall reducerades den republikanska regeringens kontroll till Madrid och en region som sträckte sig söderut till Medelhavet. Togliatti telegraferade de dystra nyheterna till Moskva den 1 februari. Han sade att kommunisterna vidtagit åtgärder för att återställa moral och ordning, men att ledaren för den spanska republikens armé inte längre trodde att det gick att rädda situationen. Till och med Negrín ”uppvisade symptom på allvarlig svaghet”. Den högste sovjetiska militära rådgivaren ansåg att den republikanska armén inte kunde stå emot mycket längre och var övertygad om att katastrofen var oundviklig.[44]

Togliatti, som fortfarande var kvar i Katalonien med republikanska styrkor som retirerade mot Frankrike, trodde fortfarande att motstånd var ett alternativ, även om han medgav att det var mycket svårt ombilda regeringen ”eftersom det är extremt svårt att hitta personal som är … bättre än dagens. Vår avsikt är att fortsätta motståndet tills en front i territoriet Katalonien stabiliserats. Vi anser att denna plan är genomförbar om ordning och disciplin snabbt kan återställas”. Han medgav emellertid att med Negrín ”demoraliserad” var han ”rädd att majoriteten av dagens Clara [regering] kommer att vara för en kapitulation”. Detta var Togliattis sista meddelande från Katalonien. Han passerade gränsen till Frankrike och, efter en kort tid i Toulouse, återvände han till Madrid. I början av februari ockuperades hela Katalonien av Francos trupper.[45]

Oförskräckt yrkade Kominterns sekretariat på att kampen måste fortsätta vid Madridfronten och telegraferade till Thorez att han skulle informera de spanska kommunisterna om att de

---

[41] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 3, l. 128, skickat 14 oktober 1938, emottaget 15 oktober, avkodat 15 oktober; Thomas, *Spanska inbördeskriget*, s. 688; Pozjarskaja, ed., *Komintern i grazjdanskaja vojna v Ispany*, s. 421. [Rättegången mot POUM blev ett stort fiasko för stalinisterna – om detta, se lästipsen efter artikeln – *Red*]

[42] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 14, utgående 1939 till Frankrike, l. 40, kodat meddelande från 26 januari 1939, ms.; ibid., l. 74, ms., kodat meddelande från 27 januari 1939.

[43] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 4, inkommande 1939 från Spanien, l. 13; d. 12, utgående 1939 till Spanien, l. 10, kodat meddelande från 29 januari 1939, ms.

[44] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 4, inkommande 1939 från Spanien, l. 23; Pozjarskaja, ed., *Komintern i grazjdanskaja vojna v Ispany*, s. 446.

[45] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 4, inkommande 1939 från Spanien, l. 26, kodat meddelande från 2 februari 1939; ibid., l. 24, kodat meddelande från 3 februari 1939.

behövde ersätta de element i regeringen som var ovilliga att fortsätta strida. Direkt efter han anlänt till Madrid rapporterade Togliatti att deserteringarna ökade och det fanns ”en total brist på energiskt ledarskap i regeringen och militären”. Det spanska kommunistpartiet, rapporterade han, blev alltmer politiskt isolerat.[46]

Efter att ha rapporterat om pessimismen inom regeringen och militären frågade Togliatti Moskva om kommunistpartiet och dess fackliga allierade ”skulle ta över maktorgan och ledningen för kriget med våld, med risk för att bli praktiskt taget fullständig politiskt isolerade i framtiden, möjligheten till motstånd och risken att förlora ledning och personal? Era åsikter är behövliga, så långt de är möjliga”.[47]

Till och med då han och det spanska kommunistpartiet övervägde en statskupp vidarebefordrade Togliatti Negríns begäran om mer sovjetisk militärhjälp. Han frågade Dimitrov om han, Togliatti, kunde ”utgöra mellanhand till honom i denna fråga”. Till och med då Negrín rörde sig mot kommunisterna hade ”faran för ett myteri bland professionella militärer och regeringens kollaps” vuxit. Om detta sker, ”tycker ni det är acceptabelt att vi tar hela makten och ledningen för kriget i våra händer?” Dimitrov ringde till marskalk Vorosjilov, vars svar blev, ”i praktiska termer kommer det knappast vara möjligt att ge någon sådan hjälp”. Dimitrov skickade ett meddelande till Togliatti med flera villkor för ytterligare sovjetisk hjälp vilka var omöjliga att uppfylla.[48]

På kvällen den 6 mars inledde den republikanska militären en kupp mot republiken med det uttalade motivet att avvärja att kommunisterna skulle ta över regeringen. Togliatti rapporterade att ”situationen är katastrofal. Jag förutser stora svårigheter under evakueringen av ledningen och partipersonalen”. Han bad att de franska och brittiska kommunisterna skulle organisera flottiljer som skulle segla till olika hamnar för att evakuera kominternpersonal och spanska kommunister. EKKI:s sekretariat skickade omedelbart denna begäran till Paris. Dimitrov skickade också ett telegram den 7 mars, där han beordrade Togliatti att åka omedelbart. När han fick veta att Togliatti och Pedro Checa försökte organisera en ny ledning upprepade Dimitrov sitt krav den 17 mars och sade till Thorez, ”Vidta alla åtgärder för att personalen ska avresa. Först och främst Alfredo [Togliatti] och Checa”. Den 24 mars flög Togliatti, tillsammans med flera ledande figurer i det spanska kommunistpartiet, från Cartagena till Alger och fortsatte därpå till Frankrike.[49]

Den spanska republikens nederlag ledde fram till en rad anklagelser som fortsatte att genljuda i den kommunistiska världen under mer än ett årtionde. Många sovjetiska och utländska kommunister som tjänstgjort i Spanien föll offer för de stalinistiska utrensningarna i slutet av 1930-talet och återigen i slutet av 1940-talet och i början av 1950-talet. Den 8 april gav Dimitrov Stalin en uppsättning dokument om republikens sista dagar och det spanska kommunistpartiets inställning. De inkluderade ett ”Brev från kamrat Alfredo [Togliatti] till kamrat Dolores och andra medlemmar av politbyrån av den 12 mars 1939, från Valencia”. Togliatti berättade i detta brev om republikens sista dagar och anklagade Negrín för att vara delaktig med de republikanska militära officerarna som organiserade kuppen. Han tvingades

---

[46] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 14, utgående 1939 till Frankrike, l. 62, kodat meddelande från 8 februari 1939; d. 4, inkommande 1939 från Spanien, l. 27, kodat meddelande från 17 februari 1939; Pozjarskaja, ed., *Komintern i grazjdanskaja vojna v Ispany*, s. 451.
[47] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 4, l. 35, skickat 27 februari 1939, emottaget 1 mars, avkodat 4 mars.
[48] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 4, inkommande 1939 från Spanien, l. 34, kodat meddelande från 28 februari 1939; ibid., l. 105, kodat meddelande från 4 mars 1939; Dimitrov, Dnevnik, s. 167; Dimitroff, *Tagebücher*, s. 242; RGASPI, f. 495, op. 184, d. 12, utgående 1939 till Spanien, l. 19, kodat meddelande från 5 mars 1939, ms.
[49] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 4, inkommande 1939 från Spanien, l. 37, kodat meddelande från 6 mars 1939; ibid., l. 38, kodat meddelande från 6 mars 1938; d. 14, utgående 1939 till Frankrike, l. 105, kodat meddelande från 7 mars 1939, ms.; d. 12, utgående 1939 till Spanien, l. 23, kodat meddelande från 7 mars 1939, ms.; d. 6, inkommande 1939 från Frankrike, l. 105, kodat meddelande från 10 mars 1939; d. 14, utgående 1939 till Frankrike, l. 131, ms.; Pozjarskaja, ed., *Komintern i grazjdanskaja vojna v Ispany*, s. 467.

emellertid att erkänna att ”Vad gäller massorna, åtminstone under de första dagarna, hade den antikommunistiska kampanjen vissa framgångar som ett resultat av att massorna var extremt utmattade och framförallt längtade efter fred och ansåg att partiet var fientligt mot fred och skyldigt till det nya inbördeskriget”.[50]

I Spanien grusades kuppens anhängare förhoppningar om att kunna förhandla fram ett slut på kriget när Franco krävde ovillkorlig kapitulation. Då republikens armé inte längre ville strida gick nationalisternas styrkor in i Madrid i stort sett utan motstånd den 27 mars 1939. Då större delen av de internationella brigaderna och Kominterns personal, inklusive Togliatti, hade dragits tillbaka, blev de som var kvar fängslade och ofta avrättade av de hämndlystna nationalisterna.

I Frankrike fortsatte Togliatti att hantera de flyktingproblem som rörde Komintern och de spanska kommunisterna. Men i kölvattnet efter Hitler-Stalin-pakten och efter det att Frankrike gått ut i krig mot Nazityskland arresterade franska myndigheter Togliatti för att ha använt falska dokument. Han satt fängslad i flera månader, men SSSR lyckades få honom frigiven i början av 1940. Togliatti ville vara kvar i Västeuropa och arbeta med italienska kommunister i exil, men Dimitrov ansåg att hans plan att arbeta underjordiskt från Belgien var osäker och insisterade på att han skulle återvända till Moskva, och han kom till Moskva i mitten av 1940.[51]

Trots att Komintern och de sovjetiska myndigheterna hade arbetat ivrigt för att få honom frigiven och förflyttad till Moskva var Togliattis ställning vansklig. Den 19 juli 1941, drygt ett år efter att Togliatti anlänt till Moskva, talade Dimitrov med det spanska KP:s ledare i exil, José Díaz, som samarbetat med Togliatti i Spanien. I Dimitrovs dagbok står: ”Díaz är här. Han uttrycker politisk misstro mot Ercoli [Togliatti]. Han grundar sina misstankar på hans arbete och uppförande i Spanien. Även Dolores [Ibárruri] säger att hon saknar fullt förtroende för Ercoli. Hon känner att det är något främmande med honom, något som är olikt oss, även om hon inte kan konkret underbygga det. (Innan dess kom det också signaler av detta slag från Gramscis familj.) Vi gick med på att för tillfället använda Ercoli endast i radio och annan propaganda och lät honom inte ta del av speciellt hemliga affärer”.[52]

Togliatti tillbringade de kommande åren med att göra radiopropaganda från Moskva. 1944 återvände han till Italien för att ta ledning över det italienska kommunistpartiet i efterdyningarna av Mussolinis fall. Under han ledning blev det Västeuropas största kommunistparti.

Översättning: Per Olov Eklund

Lästips

Historiska arbeten

Pierre Broué: Majdagarna i Barcelona (1937)
Andy Durgan: Trotskij, POUM och majhändelserna (1937)

Martin Fahlgren: Mordet på Andreu Nin – hur gick det till?
René Revol: Moskvarättegångar i Spanien

---

[50] RGASPI, f. 495, op. 74, d. 216, l. 55; d. 220, l. 33. Brevet publicerades (inte fullständigt) i Togliatti, *Opere,* vol. 4, del 1, 1935–1944, s. 325–332. [Svenska: ”Rapport den 21 maj 1939” i Skrifter om kriget i Spanien]
[51] RGASPI, f. 495, op. 184, d. 3, utgående till Frankrike l. 113, ms., kodat meddelande från 16 april 1940; ibid., l. 116, ms., kodat meddelande från 21 april 1940; d. 9, inkommande 1940 från Frankrike, ll. 110, 112, skickat 22 april 1940, emottaget 27 april; ibid., l. 124, emottaget 11 maj 1940; Bayerlein, Narinski, Studer, Wolikow, eds., *Moscow-Paris-Berlin*, s, 216–217.
[52] Dimitrov, *Dnevnik*, s. 241; Dimitroff, *Tagebücher*, s. 404; Dimitrov, *The Diary of Georgi Dimitrov*, s. 182. Innan Togliatti tog ledningen, hade Antonio Gramsci varit den dominerande figuren i det italienska KP tills han arresterades av de fascistiska myndigheterna. Gramsci frigavs 1937, men avled kort därefter.

B Bolloten: Repressionen mot anarkister och POUM under spanska inbördeskriget

Republikens sammanbrott

César M Lorenzo, Syndikalismen vid makten (slutskedet av inbördeskriget behandlas i kapitlet ”CNT och regeringen Negrín”)

Detaljer om detta behandlas i flera historiska arbeten, t ex Anthony Beevor, *Det spanska inbördeskriget* (2006), s 436ff och Hugh Thomas, Spanska inbördeskriget, s. 442 ff. Se även Pierre Broués, Den spanska revolutionen (1931-1939), kapitel 9, ”Nederlagets pris …”.

Tidsdokument

Kominterndokument (rapporter m m), de flesta ”hemliga”:
Stalin, Komintern och den spanska revolutionen. Från 1:a halvåret 1936
Sovjetunionen, Komintern och Spanien våren 1937.

A Spångberg: Spanien i revolution. Broschyr från 1937
Socialistiska Partiet och POUM. Artiklar ur *Folkets Dagblad* (första halvåret 1937)
Majstriderna i Barcelona. Skrift (från 1937) där CNT ger sin syn på händelserna
Ture Nerman: Spansk resa våren 1937. Om bl a maj-striderna i Barcelona)

Ett exempel på hur Komintern och kommunistpartierna offentligt behandlade Barcelona-händelserna och POUM ges av artikeln ”Trotskismen i Spanien, en öppen agentur åt den internationella fascismen”, som ingår i Världen i dag - tidskrift för politik, ekonomi och arbetarrörelse. Specialnummer (1938) om Spanien, vilket är den enda större Komintern-publikation om Spanien som gavs ut på svenska (1938).

J García Pradas: Ryssland förrådde oss! En spansk anklagelse (1939) Förf. är anarko-syndikalist

Rättegången mot POUM

Georges Soria: Trotskyism in the Service of Franco (1938) – Skriften översattes till många språk och gavs mycket stor spridning inför POUM-rättegången.

Rättegången mot POUM i Barcelona hösten 1938 rapporterades löpande i svenska dags-tidningar. Artiklarna i de viktigaste svenska vänstertidningarna återges i följande samlingar:
Processen mot POUM - Artiklar ur *Folkets Dagblad* och *Arbetaren*.
Processen mot POUM - Artiklar ur *Ny Dag* (SKP:s dagstidning)

För en revidering av POUM-rättegången eller omedelbar amnesti (november 1938) – Politiska och fackliga ledare i Spanien protesterar mot domstolsutslaget